

H

ENÜZ 1. yüzyılda Hz. İsa'nın ilk havarilerinden Aziz Petrus'un fikirleri etrafında gelişen Süryanilik, zamanla Güneydoğu Anadolu ve

Mezopotamya'ya yayılan bir Hıristiyan mezhebi olmuştur. Eski Suriye halkı olarak da isimlendirilen Süryanilerin diline, edebiyatına, tarihine ve teolojisine dair modern anlamda sistematik çalışmalar (Süryaniyât) 17. yüzyılın sonunda Avrupa'da başlamıştır.¹ Süryani literatürü Sami dil ailesinden Aramicenin Urfa bölgesi lehçesi olarak ortaya çıkan Süryani dilinde kaleme alınmış metinleri ifade eder. Söz konusu literatür şiir, Kitab-ı Mukaddes tefsirleri, Hıristiyan teolojisi, azizler ve kilise büyükleri, tıp, tarih yazımı, felsefe, apoloji² metinleri, çeviri çalışmaları gibi çok farklı alanları kapsar. Süryani literatürünün en velut dönemi 4 ve 13. yüzyıllar arasındadır. Nitekim Efrem, Mikhael Rabo, İbnü'l-İbrî (Bar Hebraeus) ve Ebu'l-Ferec İbnü't-Tayyib gibi önemli hekim, filozof ve Hıristiyan ilahiyatçılar bu dönemde yaşamışlardır.³

Son derece önemli ve malzeme açısından bir hayli zengin olan bu sahaya ışık tutacak orijinal çalışmaların yapılabilmesi ise günümüze ulaşabilen elyazmalarının tetkikine bağlıdır. Bundan dolayı tarihten felsefeye, Hıristiyan teolojisinden tıba kadar geniş bir yelpazede araştırma yapacaklar için Süryanice elyazması metinlerin hangi kütüphanelerde, hangi koleksiyonlarda bulunduğu bilmek gerekir.

Süryanice yazma eser ihtiva eden kütüphaneler dünyanın her yerine yayılmıştır. Günümüzde en önemli ve en geniş kapsamlı Süryanice elyazması koleksiyonları Londra British Library⁴, Roma Vatikan Kütüphanesi, Birmingham Üniversitesi Mingana Koleksiyonu, Manchester John Rylands Kütüphanesi, Berlin-Brandenburg Fen ve Beşeri Bilimler Akademisi (Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften) ve Alte Bibliothek, Fransa Millî Kütüphanesi (Bibliothèque Nationale, Paris), Oxford Bodleian Kütüphanesi ve Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde yer almaktadır. Mısır Sina Yarımadasında yer alan Azize Katerina Manastırında (Saint Catherine's Monastery) da son derece önemli Süryanice eserler mevcuttur. Kuzey Amerika'daki en değerli koleksiyon ise Kitab-ı Mukaddes uzmanı James Rendel Harris'in Süryanice yazmalarını

KÜTÜPHANELERDE SÜRYANİCE ELYAZMALARI

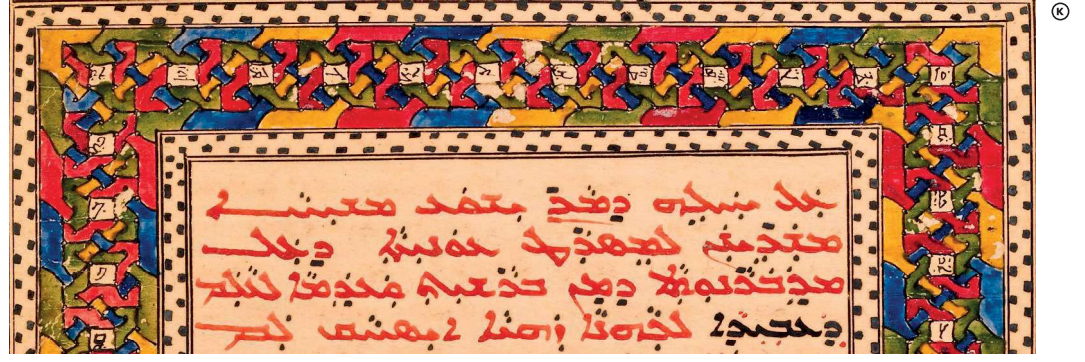
ABDULLAH RIDVAN GÖKBEL

satın alarak bünyesine katan Harvard Üniversitesinde bulunmaktadır.

Süryanice elyazmalarının tespitinde ve kataloglanmasında, yazmaların bir yerden (manastırdan veyahut kiliseden) başka bir yere sürekli olarak nakledilmesinden ve Hıristiyan doğu kiliselerinde her mezhebin kendi kitaplarını saklayarak/gizleyerek korumaya çalışmasından kaynaklanan birtakım zorluklarla karşılaşıldığı gözlemlenmektedir. Şimdiye kadar yayınlanmış kataloglara göz atıldığında ise bunların yetersiz ve eksik olduğu görülür. Ancak bu eksik ve yetersiz görülen kataloglar bile son derece bakır kalmış Süryani literatürünü tanımak için hayati önem arz etmektedir. Yukarıda isimleri zikredilen üniversite, kütüphane ve manastırların neredeyse her biri için çeşitli kataloglar kaleme alınmıştır. Bu kataloglar arasında Ortadoğu ve Avrupa Süryanice elyazmaları koleksiyonları üzerine uzman olan Anton Baumstark'ın 1922'de yayınlanan *Geschichte Der Syrischen Literatur Mit Ausschluss Der Christlich-Palästinensischen Texte* isimli Almanca eseri en kapsamlısıdır. Baumstark'ın kendine özgü kısaltmaları, alanın uzmanlarının bile esere vâkif olmasını zorlaştırırsa da müellifin dünya üzerindeki elyazması koleksiyonlar hakkındaki derin ve kapsamlı bilgisi kitabın önemini artırmaktadır. En geniş Süryanice elyazma koleksiyonlarından biri olan Birmingham Üniversitesi Mingana Koleksiyonu ise 1922'den sonra kataloglanıp yayınlanmıştır.⁵ Dolayısıyla Süryani literatürü üzerine araştırma yapan bir araştırmacının *Geschichte* ile yetinmeyip Mingana Koleksiyonunun kataloglarına da bakması gerekir.

Avrupa ve Amerika'da bulunan Süryanice elyazmalarının büyük çoğunluğunun Mısır'daki Azize Katerina Manastırından (Saint Catherine's Monastery) ve Deyrus'-Süryân Manastırından (Dayr al-Suryan)⁶ geldiği tespit edilmiştir. Süryani elyazmaları açısından çok zengin olan bu iki manastırdan toplanan veyahut istinsah edilen eserler 18. yüzyılda Vatikan ve 19. yüzyılda İngiliz kütüphaneleri tarafından satın alınmıştır. Deyrus'-Süryân Manastırında kalan az sayıdaki yazmanın kataloglanması ise çok daha geç bir tarihte, 1975'te yapılmıştır.⁷

Günümüzde ABD'de Oklahoma ve Saint John's Üniversiteleri gibi üniversiteler bünyesinde yapılan projelerle Süryanice elyazması eserler ve kataloglar

internet ortamına aktarılmış ve açık erişim mümkün hale gelmiştir.⁸ Hatta bu açıdan Süryanice'nin Yunanca, İbranice ve Arapça gibi diğer klasik dillerdeki elyazması eserlere kıyasla bir ilk teşkil ettiği söylenebilir. Süryani elyazmalarına, kataloglarına ve kütüphanelerine internet ortamından erişim sağlayan projelerden en başarılısı, Oklahoma Üniversitesi'nin desteklediği An Annotated Bibliography of Syriac Resources Online (Çevrimiçi Süryanice Kaynakların Açıklamalı Bir Bibliyografyası) isimli projedir. Saint John's Üniversitesi Hill Müzesi ve Elyazması Kütüphanesi (Hill Museum and Manuscript Library-HMML), basit üyelikten sonra Süryanice elyazmalarına açık erişim imkanı vermektedir.⁹

Süryanice elyazması ihtiva eden kütüphaneler ülkemizde de vardır. Genellikle manastır ve kilise kütüphanelerinde bulunan eserler ağırlıklı olarak Diyarbakır, Mardin, Elazığ ve Adıyaman'da yer almaktadır. Ayrıca Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesinde¹⁰ ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde¹¹ de muhtelif konulara ait Süryanice eserler mevcuttur. Ancak söz konusu elyazmalarının birkaç istisna dışında derli toplu bir katalogu maalesef yapılmamıştır.

Süryanice elyazması uzmanları ve bu alandaki araştırmacılar için günümüzde gelinen nokta sevindiricidir. Eskiden varlığından dahi haberdar olmadığımız birçok eser, son yıllarda çeşitli projeler neticesinde internet ortamına aktarılmıştır veyahut aktarılmaya devam etmektedir. Bu bakımdan Yunanca, İbranice ve Arapça yazma eserlere nazaran avantajlı bir konum elde eden Süryanice elyazmaları araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Dijitalleştirme ve kataloglama çalışmalarının nispeten daha tertipli bir görünüm arz etmesinde Süryanice eserlerin Arapça gibi külliyatlı bir literatüre nazaran çok daha az bir yekun teşkil etmesinin de önemli bir payı olsa gerektir. █

NOTLAR

¹ 18. yüzyıldan itibaren bu alanda araştırma yürüten isimler ve sahada gelinen nokta hakkında detaylı bilgi için bk. Matti I. Moosa, "Studies in Syriac Literature", *The Muslim World* 58/2, 1968, 105-119. İlgili çalışma, Kutlu Akalın ve Zafer Duygu tarafından Türkçeye çevrilmiştir, bk. Matti Moosa, "Süryani Literatürü Çalışmaları: Giriş ve Konunun Historiyografisi", *Süryani Literatürü*, ed. Kutlu Akalın ve Zafer Duygu, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 69-79.

² Yunancada savunma anlamına gelen apoloji (apolojetik), Hıristiyan geleneğinde ilahiyat bilimlerinin bir dalı olarak kabul edilen ve Hıristiyanlığın savunulmasını konu edinen bir yazım türüdür, bk. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, 1998, s. 38.

³ Sebastian P. Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, Baker Hill, St. Ephrem Ecumenical Research Institute, 1997.

⁴ Londra British Library'de bulunan Süryanice elyazmaları için bk. William Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum Acquired Since the Year 1838*, 3 cilt, Gilbert & Rivington, 1870.

⁵ Üç cilt halinde basılan koleksiyonun katalogları için bk. A. Mingana, *Catalogue of the Mingana Collection of Manuscripts: Now in the Possession of the Trustees of the Woodbrooke Settlement*, Selly Oak, Birmingham, W. Hefter and Sons, 1933.

⁶ Deyrus'-Süryân Manastırındaki yazmaların büyük çoğunluğunun tıpkıbasımını için bk. W. H. P. Hatch, *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, Boston: American Academy of Arts and Sciences, 1946.

⁷ Sebastian P. Brock and Lucas van Rompay, *Catalogue of the Syriac Manuscripts and Fragments in the Library of Deir al-Surian, Wadi al-Natrun (Egypt)*, Leuven, Walpole: Uitgeverij Peeters, 2014.

⁸ Söz konusu proje, ilgili alanda şimdiye dek yapılan en başarılı bibliyografya projesi olup, detaylı bilgi için bk. <http://syriac/>.

⁹ Hill Müzesi ve Kütüphanesi, Süryanice'nin yanı sıra Arapça, Kıptice, Ermenice ve Geezce (Etiyopya dilinde) olmak üzere 4 binin üzerinde yazmayı dijital ortamda araştırmacılara sunmaktadır, detaylı bilgi için bk. <http://hmml.org/manuscripts/>.

¹⁰ Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Kütüphanesinde 34 adet Süryanice elyazması tespit edilmiş, kataloglaması ise Hatice Özbek tarafından yapılmıştır, bk. Hatice Özbek, *Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğünde Bulunan Süryanice Elyazmalarının Kataloglanması*, Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi, 2019.

¹¹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Yunanca, Latince ve Süryanice eserler "Gayri İslami Eserler" başlığı altında topluca kayda geçirilmiş ve bunların detaylı bir Türkçe katalogu hâlâ hazırlanmamıştır. Söz konusu yazmaların ayrıntılı katalogu Almanca olarak 1933'te Adolf Deissmann tarafından yapılmıştır, bk. Adolf Deissmann, *Forschungen und Funde im Serai: Mit einem Verzeichnis der nichtislamischen Handschriften im Topkapu Serai zu Istanbul*, W. de Gruyter & Co., 1933.

TEŞEKKÜR: Fikir ve yönlendirmeleriyle çalışmaya katkı sağlayan Dr. öğr. üyesi Kutlu Akalın'a, öğr. gör. Mihayel Akyüz'e, yazma eser uzmanı Abdullah Dilek'e ve arş. Ömer Said Güler'e teşekkür ederim.